

A NAGYVÁRADI ESETHEZ.

Ismét bebizonyult, hogy ebben az országban mily keveset törődnek az emberek a tudománnyal. *Somló* Bódog szép és némely tekintetben úttörő könyvét az »*Állami beavatkozás és individualizmus*«-ról alig vette észre a sajtó és egyáltalán nem a közvélemény. Egy pár oldalas értekezése azonban, mely legfeljebb egy-két következtetése formulázásában mond új dolgokat, országos ügygyé lesz, mert véletlenségből valamelyik vidéki lap felfedezte és vezércikket írt róla. S minthogy a liberális lap lelkesedett, a klerikális lap gorombáskodott, a t. publikum pedig figyelni kezdett és a nagyváradi jogakadémia többsége elérkezettnek látta az alkalmat, hogy a püspöki udvarral szembeni alázatos hűségét kimutassa s a nemzeti hősök receptje szerint az »isten, király, haza« védelmére siessen. Ez a védelem pedig nem abban állott, hogy a tudomány fegyvereivel támadták volna meg veszedelmes tanokat hirdető társukat és az érvek súlyával igyekeztek volna kimutatni, hogy a *Somló* Bódog tanításai elavultak, helytelenek vagy aljas erkölcsi rugók szülöttei, hanem — minthogy a gondolkozásról rég leszoktak — bízva ama hatalmas urak politikai befolyásában, kik mögöttük állanak, a könnyebb utat választották s felkérték a minisztert, hogy csapja el a tanári állásra méltatlanná vált kollégájukat.

Egy egész hosszú életet kényelmes és gondtalan nyugalmat biztosító katedrán tölteni el a nélkül, hogy egyetlen gondolatnak nevezhető mondatot írtak volna le vagy ejtettek volna ki, a nélkül, hogy egyetlen komoly és hasznos törekvést előmozdítottak volna — a tudomány emberéhez méltó eljárás, mely nyilván megfelel az élet amaz eszményének, mely az ilyen körökben a legmagasabb: az élet kanonoki eszményének.

De kutatni állandóan és a hatalmasokra való tekintet nélkül, a társadalmi élet törvényszerűségeit keresni és azokat az emberiség javára értékesíteni akarni: ez nyilván nem tudós eljárás, mert nem úri eljárás, hisz úri ember nem mond oly dolgokat, melyek kellemetlenek lehetnek azon embertársaira, kikkel »brúdert» ivott.

A nagyváradi jogakadémia többsége azonban nemcsak az erkölcsi megítélések körüli érzéketlenségét mutatta ki, hanem kimutatta azt is, hogy vagy tanári kötelességeit a legdurvábban elhanyagolta, vagy nem rendelkezik az intellektuális képességek minimumával sem.

A dolog ugyanis úgy áll, hogy a *Somló* Bódog inkriminált felolvasásában nincs egyetlen tétel sem, mely említett könyvében vagy nyíltan ki nem volna fejezve, vagy logikai szükségszerűséggel e munka alapelveiből ne következnek. Pedig a jogakadémia tanári kara *e munka alapján ajánlotta Somlót első helyen kinevezésre a miniszternek.*

Bárkinek, a ki a társadalomtudomány alapelveivel csak félig-meddig tisztában van s elméje normális működésében akadályozva nincs, e mű elolvasása után legcsekélyebb kételye se lehet az iránt, hogy *annak szerzője agnostikus és evolutionista.* A nagyváradi jogakadémia többsége, tehát tökéletesen tisztában lehetett azzal, midőn *Somlót* választotta, hogy a politika új tanára világfelfogása a kanonokival diametralis ellentétben fog állani.

Ha a t. kar ezzel nem volt tisztában vagy megszegte legszentebb tanári kötelességét, mely azt parancsolja, hogy candidationális jogát a legmegfontoltabb és leglelkiismeretesebb megfontolás után gyakorolja, vagy nem rendelkezik azzal a szellemi képességgel, mely egy átlagos jogászyerektől is megkövetelhető.

Előttünk van a többségi vélemény. Micsoda vádirat! Egyetlen komoly érv nincs, csupa frázis és a mi a legszörnyűbb: a bevádolt tanulmány *hihetetlen elferdítése.* Ezek az urak még idézni sem tanultak meg, hiába jogászok. Mondatokat szakítanak ki és mondatokat toldanak be, a mint csak nekik tetszik. Úgy, hogy *Somló*-nak ellenmemorandumában kérnie kell a minisztert: »A mi már most szóban forgó értekezésemnek tartalmát illeti, mindenekelőtt mély tisztelettel arra bátorodom kérni Nagy méltóságodat, hogy azt nem a felterjesztésben foglalt idézetek, hanem a felterjesztéshez csatolt eredeti szöveg alapján kegyeskedjék elbírálni. A felterjesztésben foglalt idézetek ugyanis oly toldásokkal vannak tarkítva és oly következtetésekkel vannak

kiegészítve, a melyek az én értekezésemben nemcsak nem foglaltatnak, hanem az ott elmondottaknak értelmét el is ferdítik.«

Hogy ez így van mindenki meggyőződhetik, a ki az eredeti értekezést a memorandum idézeteivel összehasonlítja.

Miknek nevezzük ezt az eljárást?

Annak, a minek betetőzése a felirat végkonkluziója, mely nem meri megmondani a mit akar, mely a tanszabadságra is mer hivatkozni, mikor még a sajtószabadságot sem respektálja: a legsötétebb jezsuitizmus momentumának.

Bizony a felindulás könnyen a gúny és a harag fegyvereire ragadná el az embert, ha az esemény kultúrtörténeti tünete nem volna olyan aggasztó és megdöbbentő.

A *Schmitt Jenő* esete óta egyre vakmerőbb és bornirtabb alakot ölt a reakció törekvése, melylyel minden szabad gondolatot elfojtani igyekszik. S míg külföldön a legradikálisabb tanok hirdetői közül számosan nemcsak egyetemen ülnek, hanem őket a legteljesebb tisztelet és méltánylás veszi körül még tudományos ellenfeleik részéről is: addig nálunk a szabad gondolat legcsekélyebb szárnyalását is »pereat« kiáltások követik s minden modernebb gondolkodót a gyűlölködés, fenyegetés és rágalom sziszegése vesz körül.

Mentől alacsonyabb fokon áll egy nép — mondja Spencer — annál konzervatívabb. S ki merné tagadni, hogy a mi konzervativizmusunkat már csak a balkán népeké múlja felül. Minden új és szokatlan gondolat valóságos biológiai ellenszenvre talál s úgyszólván mindenkit, ki töretlen utakon mer haladni, gyűlölet és gyanúsítás kíséri, ugyannyira, hogy a »bolond« jelző kezd nálunk már megtisztelővé válni.

Az embereknek minden oly lelkifolyamat, mely előttük megfoghatatlan, gyanús és ellenszenves. S mi lehetne érthetlenebb és megfoghatatlanabb, mint az, hogy valaki gondolkozzék és kutasson minden haszon és dicsőség reménye nélkül. És eszünkbe jut az Anatole France Bergeretje, kit a vidéki városka izzó gyűlölete, gúnyja és megvetése vesz körül, mert ez a szelíd, jó ember kerüli a társaságot, csak könyveinek él és — gondolatai annyira elütök embertársai gondolataitól. Magyarországon még minden igazán intellektuális lélek mindmegannyi valóságos Bergeret: nem bíznak bennük, ellenszenvesek és gyűlöletesek nemcsak a tömeg, de még az u. n. tudományos körök előtt is.

Miért van ez így? Miért oly gyöngé manapság itt nálunk a gondolat ereje? Miért oly ritkák az úttörők tudományban és művészetben egyaránt? Miért megy minden a maga kitaposott útján? Miért áll történelmünk és államtudományunk túlnyomó része »nemzeti« frázisokból, irodalmunk huszártörténetekből és gentry vagy zsidó kaszinói élményekből, a kortól elmaradt, frázisokban gazdag és gondolatokban üres Shakespeare-majmolásokból, művészetünk néhány jól megtanult rutin fogásból? A válasz nem lehet kétséges. Az ok a gazdasági erők szertelenül egyenlőtlen eloszlásában rejlik.

A társadalom szellemi erőinek összessége, a kor ideológiája, nem pusztá visszfénye a gazdasági alapnak — mint a marxizmus tanítja — hanem a társadalom ép oly komoly, önfentartó működése, mint maga a gazdasági működés. Minden társadalmi kor kifejleszti a tudományos, irodalmi és művészeti erők azt a mennyiségét és minőségét, mely társadalmi érdekeire a legkedvezőbb. Ideológiai erőtárát szükségkép ép oly hevesen védelmezi, mint a gazdaságát, az ellentétes ideológiai törekvéseket ép úgy igyekszik elnyomni, mint a gazdaságiakat. Már most ott, a hol a társadalom egy osztálya a gazdasági s így a politikai erők aránytalanul nagy részét szerezte meg, ép oly sikerrel gyűri le más osztályok ideológiai törekvéseit, mint a gazdaságiakat. Mert bár a gondolat szabad, az csaknem ép úgy megölhető, mint a tett. Hiába teremnek érzékeny idegrendszerek és alkotó lelkek, kik a kor új ideológiai szükségleteit mélyen átérzik: az uralkodó társadalom ideológiája elnyomja őket. Mert állandóan és kitartóan nem lehet alkotni a közöny s az ellenségeskedés közepette. A tehetségek elsorvadnak, meg-savanyodnak és kimerülnek. Az eredményes alkotáshoz a társadalom erkölcsi és anyagi támogatása szükséges. E nélkül még a legnemesebb küzdelem is előbb-utóbb megtörik. Szükség-szerűen következik tehát, hogy oly országban, melyben a társadalom egy osztályában van minden politikai s gazdasági hatalom, míg a szélesebb néprétegek nyomorognak és ennek következtében sem szellemi, sem politikai befolyással nem bírnak: nem jöhet létre az uralkodó társadalom ideológiájával szemben új és modern ideológia. Nem szellemi értékünkön, hanem ezeken a strukturális okokon múlik, hogy nincsenek Spencereink, Darwinjaink, Gorky-ink, France-aink, Segantini-ink, Millet-ink s Meunier-ink.

S a magyar ideológok, kik fájdalmas lélekkel szemlélik szellemi életünk szörnyű kietlenségét nem igen veszik észre